

O istorie filocalică a muzicii

„Cultura sufletului este sufletul culturii”.

(Preafericirea Sa, Patriarhul României, Daniel)

„Cultura valorează numai dacă se ridică la spiritualitate și dacă ea însăși devine spiritualitate”.

(Mitropolitul Bartolomeu Anania)

Muzica are darul de a dărua ascultătorului devotat accesul într-un alt univers – profund spiritualizat, departe de orice condiționare materială și de exigențele unei lumi din ce în ce mai supuse presiunii imaginii. Cu atât mai mult, istoria muzicii ar trebui să ofere, la un moment dat, un context spiritualizat al prezentării ei, prin intermediul căruia cititorul să privească întreaga desfășurare temporală a artei sonore ca pe un demers sufletesc. Profetul David promova, cu câteva mii de ani în urmă – dar atât de actual – dimensiunea doxologică a artei, a muzicii; o seamă de capodopere sonore au fost inspirate de aceste versete ale *Psalmilor* lui David, dovedind o putere expresivă inegalabilă, capabilă să promoveze adevăratele valori („*Lăuda-Te-voi, Doamne, cu toata inima mea, că ai auzit cuvintele gurii mele și înaintea îngerilor îți voi cânta*”; „*Lăuda-voi pe Domnul după dreptatea Lui și voi cânta numele Domnului Celui Preaînalt*”; „*Lăuda-Te-voi, Doamne, din toată inima mea, spune-voi toate minunile Tale. Veseli-mă-voi și mă voi bucura de Tine; cânta-voi numele Tău, Preaînalt*”; „*lăuda-voi pe Domnul în viața mea, cânta-voi Dumnezeului meu cât voi trăi*”).

Pentru mine, această clipă a venit acum, când am gândit o cărticică în care să reunesc cele 30 de trepte ale „Scării desăvârșirii” scrise de Sf. Ioan Scărarul (*Filocalia*, vol. IX) cu cele mai importante capodopere muzicale, asociate după *criterii valorice spirituale*. Printr-o bună educație spirituală prin intermediul muzicii, se ajunge la formarea idealului (nu numai estetic), a gustului, a sentimentelor și convingerilor, a atitudinilor încărcate de valoare și sens și chiar a spiritului de creație. Educația spirituală și culturală ar trebui să orbiteze în jurul conceptului de valoare autentică: „moralitatea nu se poate întemeia fără valori” (Ioan Humă, *Conștiință și moralitate*). Valoarea reprezintă acel element cu caracter etern, supraindividual, atemporal, care se impune dincolo de constrângerile unei anumite situații, care depășește orizontul utilitar, fiind capabilă să genereze un câmp eficient al exercitării moralității. Valoarea este marcată de nouitate, esențialitate, generalitate – prin care se opune trecerii timpului, întâmplării, efemerității și schimbării. Elementul cel mai important al procesului educațional fundamentat pe valoare este selectarea și organizarea conținuturilor de învățământ care să respecte aceste standarde valorice care să fie capabile să trans-

mită informație și trăire spirituală de cea mai înaltă calitate. Valorile ordonează și orientează dorințele, aspirațiile, idealurile omului, iar ele trebuie promovate educațional în mod conștient și organizate explicit pentru a dobândi adevărata capacitate de acțiune.

Relația între religie și cultură a preocupat pe mulți gânditori ai lumii, căci adevărata cultură – cea marcată profund de autenticitate și valoare – este inevitabil și indisolubil legată de credință, de afirmarea unui ideal care are rol normativ la nivel spiritual, nu doar estetic. Nu numai cultura religioasă, dar și cultura în general sunt alimentate de tematici care se revendică din sursele creștine (*Sfânta Scriptură*, Sfânta Tradiție, activitatea eclezială): *cultura relaționată cu educația religioasă* afirmă cele mai înalte valori pe care le poate fructifica activitatea umană. Componentele *educației religioase* (ce constituie *exceleța educației valorilor spirituale*) ating, prin universalitatea și eficacitatea lor asupra dezvoltării personalității umane, toate straturile personalității: elementul cognitiv (care se formează treptat și care depinde puternic de gradul de cultură al respectivei persoane), cel afectiv (legat de mecanismul de echilibrare interioară oferit plenar *numai* de credință) și elementul volitiv (care presupune transformarea gândului și cunoștințelor în fapte: „drumul de la urechi la inimă” – cel mai lung – despre care vorbea Părintele Arsenie Boca).

Scriind această cărticică, am preluat și am păstrat numele capitolelor aparținând *Scării dumnezeiescului urcuș* a Sf. Ioan Scărarul (intitulată și *Cartea despre nevoințe*), pentru că am dorit să *plasez coordonatele muzicale sub ascendența absolută a imperativelor spirituale indicate de acestea ca trepte spre desăvârșire*. Aceste trepte sunt întruchipate de cele „trezeci de Cuvinte, asemenea unor trepte ale unei scări, care urcă pe cei ce o urmează de la cele mai de jos la cele mai înalte”. *Scara* este una dintre cele mai reprezentative și importante scrieri ale Ortodoxiei, ale spiritualității întregii umanități, o carte care nu ar trebui să lipsească din biblioteca niciunui om. Explicația din debutul cărții este grăitoare și pentru noi, cei care citim aceste rânduri și care o putem considera ca pe un îndemn direct: „*cartea de față arată în chip limpede cea mai bună cale celor ce voiesc să-și înscrie numele în cartea vieții. Căci citind-o pe aceasta, o vom afla călăuzind fără*

rătăcire pe cei ce-i urmează și păzindu-i nevătămați de nici o poticnire. Ea ne înfățișează o scară întărită de la cele pământeste la Sfintele Sfintelor și ni-L arată pe Dumnezeu iubirii rezemat pe vârful ei. Această scară socotesc că a văzut-o și Iacov cel ce a călcat peste patimi, când se odihnea după nevoința lui. Dar să începem, rogu-vă, cu râvnă și cu credință, acest urcuș înțelegător și suitor la cer, al cărui început e lepădarea de cele pământeste, iar sfârșit e Dumnezeu iubirii. Scara să te învețe totalitatea bine alcătuită a virtuților. Să se cerceteze treptele după chipul scării. Cel ce înaintează, să înainteze în Domnul”.

Am corelat fiecărei trepte a scării duhovnicești o anumită capodoperă muzicală pe care am gândit-o ca fiind reprezentativă, în plan artistic, pentru contextul respectiv. Analizarea ei se referă tocmai la modul în care muzica reușește să întrupeze, în

fiecare caz concret, adevărurile de credință prezentate în capitolul respectiv de către Sf. Ioan Scărarul. Am inserat argumente aparținând Sfintei Scripturi, Noului Testament și din textele Sfinților Părinți, din întreaga Filocalie. Consider cu toată puterea că orice altă viziune asupra muzicii/artei, ce ar fi întreprinsă dintr-un alt unghi de vedere (*strict, restrictiv* estetic) reprezintă o manieră insuficientă de a valorifica expresivitatea actului artistic muzical. Lumea întreagă pierde într-un mod tot mai evident și mai periculos semnificația esențială a artei, a muzicii, aceea de vehicul spiritual spre desăvârșirea la care am fost chemați. Această viziune asupra artei mi-a oferit posibilitatea de a trăi muzica așa cum o trăiesc: ca pe una dintre cele mai frumoase realități ale lumii de azi. Așa am înțeles eu muzica, arta, viața și aceasta este mărturisirea mea de credință, de profesie și de iubire.

SFÂNTUL IOAN SCĂRARUL

„SCARA DUMNEZEIESCULUI URCUȘ” de la pământ la Sfânta Sfintelor,
ce ni-L arată pe Dumnezeu iubirii rezemat de vârful ei,
al cărei început e lepădarea de cele pământeste, iar sfârșit, Dumnezeu iubirii;
cea mai bună cale celor ce voiesc să-și înscrie numele în cartea vieții.

1. Lepădarea de viața deșartă și retragerea: S. Barber – *Adagio pentru orchestră de coarde*
2. Despățimirea: J.S. Bach – *Suita orchestrală nr. 3 în re major (Aria)*
3. Înstrăinarea: F. Chopin – *Preludiul în mi minor*
4. Fericita și pururea pomenita ascultare: V. Timaru – *Simfonia a III-a „Miorița”*
5. Pocăința cea făcută cu grijă și deplin arătată: J.S. Bach – „*Patimile după Matei*” (*Aria plângerii lui Petru*)
6. Pomenirea morții: R. Wagner – *Tristan și Isolda (Preludiul)*
7. Plânsul de-bucurie-făcător: J.S. Bach – *Preludiul în si bemol minor*
8. Nemânieră și blândețe: A. Bruckner – *Te Deum*
9. Ținerea de minte a răului: G. Verdi – *Opera „La Traviata”*
10. Clevetirea: S. Rachmaninov – *Concertul nr. 2 pentru pian și orchestră*
11. Multa vorbire și tăcerea: F. Chopin – *Concertul nr. 1 pentru pian și orchestră*
12. Minciuna: A. Vivaldi – „*Primăvara*”, *concert pentru vioară și orchestră*
13. Lenea sufletească: L. van Beethoven – *Simfonia a V-a*
14. Pântecul atotlăudat și tiran: F. Liszt – *Simfonia „Dante”*
15. Curăția și neprihănirea nestrăcioasă, agonisită de cei stricăcioși prin osteneți și sudori: J. Massenet – *Meditația*
16. Iubirea de arginți și neagonisirea: A. Stroe – *Drama după Iov*
17. Nesimțirea, moartea sufletului înainte de moartea trupului: P.I. Ceaikovski – *Simfonia „Patetica”*
18. Somnul, rugăciunea și cântarea în obște: D. Lipatti – *Concertino în stil clasic pentru pian și orchestră de cameră*
19. Privegherea trupească: G. Fr. Handel – *Oratoriul „Messiah”*
20. Frica lașă, nebărbătească: J.S. Bach – *Toccată și fugă pentru orgă în re minor*
21. Slava deșartă: F. Liszt – *Simfonia „Faust”*
22. Mândria cea fără minte și fără stăpânire: C. Orff – „*Carmina Burana*”
23. Gândurile negrăite ale hulei: H. Berlioz – *Simfonia fantastică*
24. Blândețe, simplitatea și nerăutatea agonisite prin sârguința înțeleaptă (nu naturale), viclenia: G. Enescu – *Preludiu la unison (Suita I pentru orchestră)*
25. Preaînalta smerită-cugetare: C. Porumbescu – *Balada pentru vioară și orchestră*
26. Deosebirea gândurilor, patimilor și virtuților. Dreapta socoteală bine deosebitoare: J. Brahms – *Simfonia a IV-a*
27. Sfințita liniștire a trupului și a sufletului: *Muzica Triodului*
28. Fericita rugăciune, sfințita maică a tuturor virtuților: W.A. Mozart – *Requiem (Larimosa)*
29. Nepățimirea, cerul pământesc, desăvârșirea și învierea sufletului: L. van Beethoven – *Concertul nr. 4 pentru pian și orchestră*
30. Legătura treimii virtuților: dragostea, nădejdea, credința: J.S. Bach – „*Patimile după Ioan*”